

Martina Mandera-Rzepczyńska
Uniwersytet Opolski
<https://orcid.org/0000-0001-8973-0509>

Skandynawski „błądny rycerz”, czyli zestawienie Olafa Tryggvasona Odda Snorrasona z Percewalem Chrétiena de Troyesa

Scandinavian “Errant Knight” – a comparison of Olaf Tryggvason by Odd Snorrason
with Perceval Chrétien de Troyes

In courtly literature, the subject of the Errant Knight appears frequently, such as Eretz, Lancelot, and Perceval. In the Icelandic sagas, we can also meet such figures as. The purpose of this article is to show that the Olaf Tryggvason described by Odder Snorrson was the Errant Knight as well. The author wants to show it by comparing Olaf Tryggvason with Perceval through their lives and their correlations. The author wants to show it by comparing Olaf Tryggvason and Perceval's lives. These characters are correlated with each other. This is because Oddr and Chrétien de Troyes have built the plot of their works based on religion and love plots. They wanted to show a character who strives for the ideal through mistakes and learning.

Keywords: Olaf Tryggvason, Odd Snorrason, Perceval, Chrétien de Troyes, Errant Knight, nordic literature, court romance

Słowa kluczowe: Olaf Tryggvason, Odd Snorrason, Percewal, Chrétien de Troyes, błądny rycerz, literatura nordycka, romans dworski

Olaf Tryggvason to postać znana zarówno w literaturze średniowiecznej, jak i współczesnej. Wiele już powiedziano i napisano o norweskim władcy, wciąż jednak pozostaje dużo aspektów do zbadania. W niniejszym artykule chciałabym przedstawić Olafa jako błądnego rycerza, zestawiając go z Percewalem opisanym przez Chrétiena de Troyesa (1968). Między obiema postaciami dostrzec można pewne zastanawiające zależności.

Odd Snorrason poświęcił Olafowi Tryggvasonowi sagę *Olafs Saga Tryggvasonar*. Zgodnie z jedną z zachowanych do czasów obecnych wersji – manuskryptu sztokholmskiego (MS 18, 4to) – Odd inspirował się postacią norweskiego króla po tym, jak ten mu się objawił. Pisał on o Olafie w taki sposób, że ujęcie to można

przyjąć jako definicję hagiografii. Wytlumaczyć to można tym, że Odd był kapłanem, mnichem piszącym na potrzeby zakonu. Poza tym niewiele wiadomo o autorze. Żył on w XII w. na Islandii w benedyktyńskim klasztorze w Thingeyrar. Niewątpliwie był osobą dobrze wykształconą, znającą łacinę i kanon współczesnej mu literatury. Odd musiał być także zaznajomiony z piśmiennictwem antycznym. Przypisuje mu się autorstwo dwóch sag – wspomnianej już *Olafs saga Tryggvasonar* oraz *Yngvars saga víðförla*. Co ciekawe, w obu utworach głównym bohaterem jest król będący jednocześnie wielkim wojownikiem i misjonarzem. W tym miejscu od razu nasuwa się analogia pomiędzy opisanymi przez Odda postaciami a Olafem Świętym, którego postać była niewątpliwie znana w świecie skandynawskim.

Olafs saga Tryggvasonar powstała prawdopodobnie po roku 1177. Można to wywnioskować na podstawie wzmianki o królu Sverre. W 1177 r. wstąpił on na tron. Jednak dokładna data powstania sagi nie została ustalona. Napisany w języku łacińskim oryginał nie zachował się do naszych czasów. Pierwotny tekst Odda opierał się zarówno na przekazach ustnych od informatorów, np. Gizura Hallssona, jak i na zaginionych pracach pisanych Sæmundra Sigfússona i Ariego Thorgilssona. Narracja Odda jest zbliżona do *Historii de antiquitate regum Norwegiensium* Teodoryka. Nie wiadomo jednak, czy wynikało to z bezpośredniego wpływu, czy też ze wspólnych źródeł. Dokładnej analizy tego tematu podjął się historyk Theodore Andersson. Obecnie dysponujemy trzema kopiami z XIII i XIV w. Są to manuskrypty A (MA 310, 4to), S zwany sztokholmskim (MS 18, 4to) oraz niekompletny uppsalski (DG 4–7). Wewnętrzne relacje między kopiami i ich związkiem z zaginionym łacińskim oryginałem są przedmiotem wielu dyskusji. Sztokholmska wersja sagi ma skrócony tekst, prawdopodobnie interpolowany z manuskryptu MA. Autor opracowania *Olafs saga Tryggvasonar* wydane go przez Íslenzk fornrit Ólafur Halldórsson uważa, że kopista manuskryptu S zachował tekst oryginału nieskrócony i w większości niezmienny. Z kolei wersje MA i DG to dalsze przekształcenia pierwszego niezachowanego przekładu staronordyckiego, zmieszane z materiałem z wielu różnych innych źródeł. Można domniemywać, że kopiści przekształcali oryginalny tekst, na co wskazywałyby różnice między owymi trzema kopiami. We wspomnianych manuskryptach widoczne są również charakterystyczne dla epok, w których powstały, język, styl czy też swego rodzaju inspiracje, które rzutują na dzisiejszy odbiór dzieła¹.

Odbiorcami tekstu Odda mieli być w głównej mierze jego współbracia. Pisał on również dla osób świeckich, jednak z moralizatorskim podejściem w postaci licznych anegdot. *Olafs saga Tryggvasonar* miała pełnić m.in. funkcję chrystianizacyjną, podobnie jak to, czym za życia zajmował się główny bohater. Olaf został przedstawiony jako metafora Jezusa lub/i Jana Chrzciciela. Miał on przygotowywać lud na przyjście Mesjasza pod postacią innego króla – Olafa Świętego, co w sadze

¹ Na potrzeby niniejszego artykułu korzystałam z *Olafs saga Tryggvasonar* wydane go przez Íslenzk fornrit 2006 r.

zaznaczył sam autor: „Sem Ioan baptisti gerðe við drottin, Oc sva sem hann var hans fyrir rennari. Sva var oc Olafr konungr Tryggvason fyrir rennari ens helga Olafs konungs”. *Olafs saga Tryggvasonar* jest dziełem wyjątkowym. Jednocześnie stanowi sagę hagiograficzną i wpisuje się w kanon sag królewskich. W sposób delikatny łączy ze sobą motywy biblijne, antyczne, pogańskie oraz legendy arturiańskie. Nie brak również wpływów literackich z kontynentu w postaci wątków miłosnych nawiązujących do romansów dworskich. Benedyktyni z XII i XIII w. korzystali z tradycji i kultury literatury z Europy Zachodniej, inspiracje czerpali głównie z Anglii (również w okresie zmian i wprowadzania w pismach języka wernakularnego). W XII w. w Norwegii i na Islandii wciąż rosła popularność romansów dworskich. Wynikało to z istniejącej sieci kontaktów między Skandynawią a Europą Zachodnią. Odd również miał takie kontakty, m.in. z kręgiem uczonych wokół arcybiskupstwa w Nidaros w Norwegii. Był więc najprawdopodobniej dobrze poinformowany o wydarzeniach dziejących się zarówno w Norwegii, jak i w krajach Europy Zachodniej. Skutkowało to tym, że mnich znał wiele hagiografii świętych i wykorzystywał znane sceny lub sytuacje w nich opisane w opisie przygód Olafa. W swojej twórczości mnich wykorzystywał również wątki z germańskich legend, np. o pierścieniu z historii o Nibelungach i Völsungach. Mediewista Björn Bandlien zaznaczył, że heroiczna tradycja miłości okazała się przydatna dla Odda w momencie kiedy starał się uhonorować swojego bohatera – Olafa Tryggvasona (Bandlien 2005). Wyszczególnione tutaj aspekty sprawiają, że przedstawiony w *Olafs saga Tryggvasonar* Olaf jako król wyróżnia się na tle innych, podobnych postaci znanych z sag królewskich (*konungasögur*).

W *Olafs saga Tryggvasonar* widoczne są wpływy literatury dworskiej. Dzieła takie jak: *Tristan i Izolda*, *Perceval*, *Eneida* Chrétiena de Troyes czy *Lais* Marii de France prawdopodobnie inspirowały Odda. Utwory te zaczęto tłumaczyć dla Skandynawów w XIII w. Pierwszego tłumaczenia romansu dworskiego na język nordycki dokonał brat Robert w 1226 r. Utworem tym był *Tristan i Izolda*. W kolejnych latach powstało ok. 20 *riddarasögur* czy też sag rycerskich. Jak wskazuje Bandlien (2005), tłumaczenia te miały swoich zwolenników, jak i zagorzałych przeciwników, którzy uważali, że obce wpływy zabijają w odbiorach dumnego nordyckiego ducha. Entuzjaści *riddarasögur* twierdzili z kolei, że brat Robert wprowadził oświecenie do Skandynawii. Badania Eyvinda Halvorsena pokazują, że rzadko się zdarzało, by *riddarasögur* były dosłownymi tłumaczeniami, częściej były to adaptacje oryginalnej treści, dopasowujące się do nordyckich idei i oczekiwań społeczeństwa. Wykorzystano obce historie miłosne i dostosowano je do tradycyjnych postaw. I choć tłumaczenia zaczęły powstawać w XIII w., to już wcześniej znano treści oryginalne, zapisane językiem łacińskim. Korzystali z nich jednak nieliczni znający łacinę, np. Odd Snorrason. Wymienione powyżej utwory posiadają wspólną strukturę narracji. Również pojawiające się w nich postacie grają swego rodzaju uniwersalne role, np. damy w opałach, zbuntowanej władczyni, potężnego chrześcijańskiego króla czy chociażby błędnego rycerza. *Olafs saga Tryggvasonar* nie ma jednolitego

układu, nie jest też spójna kompozycyjnie. Wpływ na to ma fakt, że oryginalny zapis się nie zachował. Można jednak w tej sadze doszukiwać się podobnego układu, który miały riddarasogur. W *Olafs saga Tryggvasonar* występują również zauważalne charakterystyczne postaci, które były jednoznaczne dla sag rycerskich, m.in. błędnego rycerza.

Błędnym rycerz jest postacią charakterystyczną dla literatury dworskiej, bohaterem szukającym swojej drogi do doskonałości, do bycia rycerzem idealnym. Przymiotnik „błędny” oznaczał, że określony nim rycerz wciąż wędrował, poszukiwał przygód i spełnienia dla swych cnót. Błędnym rycerzem często kierował idealizm i iluzoryczne cele. Do takich postaci można zaliczyć rycerzy okrągłego stołu, np. Ereca, Iwaina, Lancelota i Percewala, występujących w tekstach m.in. Chrétiena de Troyes. Wszyscy ci bohaterowie są przedstawieni od narodzin, poprzez dzieciństwo, w którym często brakowało ojca, młodość obfitującą w popełniane błędy oraz dotarcie do takiego momentu swojego życia, gdy zostaje osiągnięty jakiś cel lub pobrana nauka. Zarówno gatunek literacki, jak i sama postać wędrującego rycerza były bardzo popularne w Europie Zachodniej, w tym również we Francji, gdzie znalazła wielu entuzjastów. Chrétien de Troyes pozostaje jednym z najsłynniejszych przedstawicieli literatury dworskiej we Francji. W literaturze nordyckiej również możemy odnaleźć utwory będące reprezentantami literatury dworskiej, np. wspomniane już riddarasogur oraz sagi legendarne powstające w XIII w. i później. Nie mogło w nich zabraknąć typowych dla owego prądu literackiego bohaterów, w tym interesującego mnie błędnego rycerza, którym jest np. Herraud z *Bósa saga ok Herraudǫs*. Saga ta jest zaliczana do legendarnych, jednak oparta jest na fabule wpisującej się w literaturę dworską. Powstała najprawdopodobniej na początku XIV w. i być może była próbą stworzenia nordyckiej wersji opowieści dworskiej. Do koncepcji błędnego rycerza pasuje również Olaf Tryggvason. Osoba norweskiego króla w wielu aspektach przypomina Percewala Chrétiena de Troyes. Poniżej przywołam liczne podobieństwa między tymi postaciami.

Percewal z Walii, czyli opowieść o Gralu powstała ok. 1175–1185 r., pod koniec życia Chrétiena, gdy w swoich utworach poruszał tematykę religijną i mistyczną. Prawdopodobnie wcześniej opowieść ta przekazywana była ustnie. Utwór powstał w podobnym czasie, co *Olafs saga Tryggvasonar*. Tytułowy Percewal poszukuje własnego ja, a jego historia to reprezentatywna opowieść o błądzącym rycerzu z kanonu literatury dworskiej. Utwór ten można podzielić na kilka części: dzieciństwo bohatera, młodość i pierwsze wyzwania, jako rycerza, spotkania z kobietami i ich wpływ na Percewala oraz z Chrystusem oraz kwestia Świętego Grala, która zamyka całość opowieści.

Percewala poznajemy jako młodego chłopca, syna słynnego ojca, którego ten niestety nie poznał. Ojciec zginął w pojedynku. Zrozpaczona tym matka bohatera zabrała syna do odseparowanego od świata miejsca, gdzie dziecko żyło nieświadome tego, że w rzeczywistości należy do stanu rycerskiego. Powoduje to wiele zaburzeń w rozwoju Percewala. Zbyt późno dowiaduje się on o swoim statusie i w pośpiechu

uczy się rycerskiego fachu. Zbliżoną sytuację mamy w przypadku Olafa Tryggvasona, którego życie od samego początku nie było łatwe. Urodził się jako pogrobowiec swego ojca – Tryggvego Olafssona, który w trakcie zmagania o norweski tron został zdradzony i zamordowany. Synowie Gunnhildy Gormsdottir i Eryka Krwawego Topora – Harald Szara Opończa oraz Gudröd, a jednocześnie kuzyni Tryggvego, podstępem go zabili. Następnie przejęli we władanie jego dobra. To matka skłoniła synów do zabójstwa – zależało jej na opanowaniu całej Norwegii i eliminowała kolejne osoby, które stały jej na przeszkodzie do osiągnięcia tego celu. W chwili zabójstwa Tryggvego, Gunnhilda nie wiedziała, że jego żona Astryda jest w ciąży i urodzi spadkobiercę tronu norweskiego. Kiedy Astryda dowiedziała się, że jej mąż został zdradzony, postanowiła uciec z Norwegii i się ukryć. Kobieta słusznie obawiała się gniewu Gunnhildy i jej synów. Astryda podejrzewała, iż będą oni próbowali zamordować również ją i jej nienarodzone dziecko. Razem ze swoim starym opiekunem Thorolfem zbiegła z kraju. Astryda i Thorolf wędrowali po całej Skandynawii, ubrani w łachmany, chcąc w ten sposób zmylić pościg. Trwało to aż do momentu narodzin głównego bohatera sagi. Olaf Tryggvason urodził się w starej szopie na łodzi, w ubóstwie i chłodzie².

Gdy Astryda odzyskała siły, udała się wraz z opiekunem i malutkim Olafem do swego ojca. Jednak w niedługim czasie i stamtąd musiała uciekać, gdyż słudzy Gunnhildy wciąż podążali jej tropem. Astryda nie miała szczęścia, gdyż nie każdy człowiek, u którego szukała schronienia, chciał jej pomóc. Wielu ludzi okazało jej pogardę i kazało opuścić swój dom. Tułaczka Astrydy trwała parę lat i ostatecznie znalazła ona schronienie u przyjaciela swego ojca – Hakona Starego. Historia Astrydy niezwykle przypomina tę, którą znamy z Ewangelii według św. Mateusza o Maryi Pannie. To oczywiste nawiązanie miało wskazywać na relacje łączące Olafa z Jezusem i ukazać czytelnikowi norweskiego króla jako następcę Mesjasza na ziemi.

W pierwszych latach życia Percewala i Olafa można dostrzec pewne zbieżności. Obaj bohaterowie nigdy nie poznali swoich ojców. Zarówno Percewał, jak i Olaf spędzają swoją młodość po plebejsku. Matki próbując ich chronić, nie ujawniają im ich pochodzenia. Miało to uchronić bohaterów przed podobnym losem, który spotkał ich ojców. W identycznej sytuacji zastajemy Lancelota. Był on księciem z urodzenia, synem króla Bana. W dzieciństwie został on porwany przez czarodziejkę (matkę) Vivianę. Lancelot został wychowany z dala od dworu, nie był świadomy swojego pochodzenia. Podobnie opisane zostały początki życia Tristana. Mężczyzna nigdy nie poznał swojego ojca, którego zdradzono i okrutnie zamordowano. W ten sposób bohater miał utrudnione zadanie stania się rycerzem idealnym, czego tak bardzo pragnął. Wprowadzenie do fabuły postaci nieświadomej i mającej zdobywać z trudnością doświadczenie było typowe dla utworów literatury

² „En Astriþr ferr nv með leynd oc harmi. ok er hon visse at nalgapiz sv stvnd er hon mvnde barn foþa. komo þau til vaz er Rönd heitir. ok þar voro þau i litlv navsti ok þar fedde hon barn. oc var þat svciþt kleðvm. ok var nafn gefit oc vatni avsit oc kavllöðv Olaf sveininn”

dworskiej, w których głównym bohaterem był błędny rycerz. Zbieżności między Percewalem, Lancelotem a Olafem są aż nazbyt oczywiste i nieprzypadkowe.

Gdy Percewał osiągnął pewien wiek, matka powiedziała mu, kim jest i wysłała go w świat, by podążał za swoim przeznaczeniem. Krótkie nauki, jakich mu udzieliła, są jednak dla chłopaka niezrozumiałe, co stało się powodem jego licznych kłopotów w życiu młodzieńczym. Rola matki jest tutaj istotna i konsekwencje jej zachowań są widoczne w *Percewalu z Walii*. W *Olafs saga Tryggvasonar* Astryda i jej syn dostali się w ręce piratów, a następnie zostali sprzedani. Matka nie zdążyła przekazać Olafowi, kim jest w rzeczywistości. W tym momencie Astryda znika z sagi na dłuższy czas. Po tym, jak kobieta urodziła syna, jej postać przestaje być ważna dla fabuły. Astryda nie jest niezbędna przy wychowaniu syna, gdyż w momencie, kiedy Olaf skończył 7 lat, musiał wykazać się odwagą, sprytem i innymi cechami godnymi prawdziwego wikinga. Chłopiec wchodził wtedy w świat typowo męski, opiekę nad nim przejmował ojciec lub krewny płci męskiej. Jednym z typowych zabiegów, jakie stosowali twórcy sag, było podkreślenie, że opisywany przez nich bohater, w pełni zasługuje na miano herosa. Postać troskliwej matki, będącej wciąż obok syna, zaburzyłaby właściwy odbiór postaci Olafa Tryggvasona, którego Odd chciał wykreować na władcę godnego tego miana.

Po tym jak Olaf dostał się w ręce piratów, został on przez nich sprzedany i jako niewolnik służył pewnemu gospodarzowi. Jakiś czas później odkupił go brat Astrydy – Sigurd i zaopiekował się chłopcem. Również w przypadku Tristana opiekę nad nim i wychowanie w stanie rycerskim przejął jego wuj, brat matki – król Marek. Wuj Olafa często przebywał na dworze w Gardarike i służył tam królowi Waldemarowi i jego żonie Allogii. Tam też zabrał chłopca po jego wykupieniu. Jest to jeden z przełomowych momentów w sadze. W Gardarike pojawiają się hamingje³. Allogia zafascynowana tym zdarzeniem zwołuje naradę najsilniejszych ruskich wojów i szuka wśród nich właściciela hamingji. Niestety nikt z zebranych nie ma związku z widzianymi przez nią duchami. Allogia rozpoczyna poszukiwania wśród ludu. Pomaga jej w tym zdolność jasnowidzenia. W końcu odnajduje odpowiednią osobę, którą okazuje się Olaf; do niego należą hamingje. Allogia rozpoznaje w Olafie wielkiego człowieka – władcę. Scena rozpoznania Tryggvasona jest kolejnym z zabiegów Odda, by pokazać, iż Olaf był przeznaczony do wielkich rzeczy. Rolą Allogii jest wyznanie bohaterowi tego, kim jest. Mówi mu ona o jego przeznaczeniu i powołaniu do wielkich czynów. Odgrywa ona rolę matki, która uświadamia młodzieńca. Jej słowa są zupełnie inne w odbiorze niż rodzicielki Percewala. W ujęciu Odda słowa ruskiej władczyni mają pozytywny wpływ na zmianę wyznania Olafa i sprawiają, że wchodzi on na ścieżkę misyjną. Podobną relację, jaka łączyła Olafa z Allogią, możemy znaleźć w *Óláfs saga helga* (1945) i dotyczy Ingigerdy oraz Magnusa – syna Olafa Świętego. Odd naturalnie nawiązuje

³ Duchy opiekuńcze w mitologii nordyckiej.

w pewien sposób do Olafa Świętego, którego poprzednikiem w krzewieniu wiary był Olaf Tryggvason.

Percewał opuścił dom rodzinny i wkroczył w dorosłość. Od tego momentu musiał zmierzyć się z wieloma wyzwaniem. Niestety zbyt dosłownie podchodził do nauk matki, co kończyło się dla niego przykrymi konsekwencjami. Jedną z pierwszych przygód młodzieńca było wejście do namiotu, w którym spotkał Pannę. Percewał zgodnie z naukami matki mylnie interpretuje, że namiot to klasztor i chciał się w nim pomodlić. Ponieważ był głodny, poprosił Boga o jedzenie. Następnie młodzieniec pocałował siedzącą w namiocie Pannę pomimo jej sprzeciwu. Zabrał jej pierścień i zjadł wszystko, co było na stole. Na koniec uklonił się jej dwornie i wyszedł. Scena ta jest bardzo groteskowa i można interpretować ją wielorako. W pewnym sensie jest to metafora wejścia w dorosłość i inicjacji seksualnej bohatera. Jednocześnie jest to początek ciągu pomyłek błędnego rycerza. Błędy, które popełnia, mimo iż stara się żyć według słów matki, niweczą cały plan bohatera, by stać się idealnym rycerzem. W opowieści występuje motyw pierścienia, który często pojawia się w literaturze dworskiej i prawie zawsze zwiastuje nieszczęście. Percewał zabiera ozdóbkę Pannie, co może być metaforą pozbawienia jej dziewictwa. Tak też sytuację interpretuje narzeczony Panny i karze ją później okrutnie. Percewał przez swoje zachowanie skazuje dziewczynę na cierpienie.

Olaf podobnie jak Percewał poznaje pierwszą w swoim życiu kobietę – Geirę – córkę króla Wendlandii Burysława. Jak pisał Odd, była ona kobietą bardzo mądrą. Przyszły norweski król był zachwycony księżniczką i pragnął spędzić z nią więcej czasu. Często spożywali oni wspólnie posiłki, przy których prowadzili ożywione dyskusje. Olaf był oczarowany intelektem Geiry, jej pięknem oraz sposobem wysławiania się. Prócz tego księżniczka słynęła z gościnności. Ojciec dał jej pewne ziemie, którymi mogła samodzielnie rozporządzać. Zarówno cechy Geiry, jak i jej władza zmotywowały Olafa do oświadczeń, które kobieta przyjęła z radością. Małżeństwem pozostali oni do jej śmierci. Po tym zdarzeniu norweski król pogrążył się w smutku i trwał w nim jakiś czas. Nie interesowała go w tamtym momencie służba rycerska ani misyjna⁴. Podobnie jak Panna dla Percewała, tak i Geira dla Olafa jest formą inicjacji seksualnej i przygotowaniem do dorosłego życia. Sceny w Wendlandii najpełniej świadczą o inspiracji Odda literaturą dworską. Zarówno prowadzenie narracji, jak i opis bohaterów, ich rozmów i aspektów społecznych jest ściśle z tym kanonem powiązany. Ważną rolę odgrywa tutaj postać Dixina, który w zmyślny sposób prowadził Geirę i Olafa do zapoznania się. Przypomina to moment, w którym Tristan przekonuje zarówno króla Marka, jak i Izoldę, że są sobie przeznaczeni i powinni wziąć ślub.

Po jakimś czasie Olaf opuścił królestwo zmarłej żony i zaczął przemierzać różne krainy (Danię, Grecję, Ruś), szukając Boga. Jego podróż zakończyła się na

⁴ „Eptir þesse tíðende bio Olafir lið sit fra Vinlande ok villde ecke þar vera. ok vetti ok at þa myndi hann skiotast af hyggia sinom harmú oc villdi hann þa fara i Garða avstr með skipvm sinvm”.

irlandzkich wyspach, gdzie z rąk tamtejszego opata wraz z całą swoją drużyną przyjął chrzest. Miało to wydźwięk symboliczny, bo przecież już wcześniej był chrześcijaninem. Chrzest miał jedynie to podkreślić. Następnie Olaf znów podjął misję chrystianizacyjną. W międzyczasie poznał cesarza Ottona i ujawnił przed nim swoją tożsamość. Niczym Chrystus na górze Tabor.

Podczas kolejnej przygody Percewał spotyka kobietę, która jest wieszczką. Przepowiada mu ona szczęście oraz wspaniałą karierę rycerską, cały czas się przy tym uśmiechając. „Śmiejąca się panna”, bo tak ją opowieść określa, jest niezwykle miła dla Percewała, za co zostaje upokorzona. W momencie spotkania z wieszczką dochodzi również do sytuacji, kiedy młody kandydat na rycerza poznaje swojego rywala – Keu. Jest on zazdrosny o przyszłość Percewała i upokarza go. Gdy zauważy, że bezpośrednio wyzywanie się na młodym rycerzu nie odnosi zamierzonego skutku, uderza w twarz śmiejącą się pannę. Percewał był świadkiem tej sceny, ale nie zareagował. Dopiero później ma związane z tym zdarzeniem refleksje i w kolejnych scenach każdorazowo prosi innych rycerzy, by przekazali śmiejącej się panie, że pomści jej krzywdę. Tym sposobem Percewał stał się rycerzem damy. Następnie Percewał szkoli się na rycerza u Gornemanta, który udziela mu licznych wskazówek. Młody rycerz wyruszył potem w stronę domu matki, ponieważ martwił się o jej los, jednak zamiast tam, trafił do zniszczonego zamku, pełnego przygnębionych osób. Panią na zamku i jednocześnie jego dziedziczką jest Blanchefleur. Moment przybycia na zamek to kolejny raz, gdy Percewał może się wykazać jako rycerz. On jednak znów zbyt dosłownie przyjął rady, których mu udzielono. Percewał nie zapytał ludzi, czym spowodowane jest ich nieszczęście, milczy. Inicjatywę przejęła Blanchefleur. Kobieta nocą opowiada o swoich troskach rycerzowi. Okazuje się, że martwi ją jej zalotnik, który brutalnymi sposobami chce zmusić ją do ożenku. Blanchefleur waha się, chce poddać zamek okupantowi i odebrać sobie życie. Percewał nie zgodził się na to i obiecał walczyć z zaborczym zalotnikiem. Nazajutrz stanął on do walki, mimo iż księżniczka odwodziła go od pojedynku. Młodzieniec ma zamiar bronić honoru damy. Doszło do walki, którą wygrał Percewał. Mógłby w tym momencie pozostać przy pięknej i zamożnej Blanchefleur, jednak martwi się o matkę. Młodzieniec ma również poczucie winy za milczenie podczas wjazdu na zamek. Pomimo że Percewał kochał Blanchefleur, wyjechał.

Wątek spotkań z licznymi kobietami przewija się także w *Olafs saga Tryggvasonar*. Za każdym razem, kiedy Olaf poznaje niewiastę, wnosi to do jego życia wiele refleksji. Spotkania te nie są współmierne z tymi, które odbył Percewał, mają one jednak podobne przesłanie. Bohater Chrétiena poznaje bogatą dziedziczkę, o której rękę stara się odrzucany przez nią adorator. Percewał walczy następnie z rywalem i wygrywa. Wcześniej spotkał wieszczkę, która zapowiedziała mu ciekawe życie. Zestawię to teraz z kobietami, które poznał norweski król. Olaf od jakiegoś czasu krzewił już nową wiarę. Pewnego dnia usłyszał wieść o bogatej i potężnej wdowie w Anglii. Kobieta zwołała þing, czyli zgromadzenie możnych, by na nim wybrać nowego męża. Jak pisał Odd: „kobieta była siostrą Olafa, króla Szkotów”

i nosiła tytuł królewski. Królowa Gyda, bo tak miała na imię, była dobrą partią „na małżeńskim rynku”. Olaf chciał zabiegać o jej względy. W tym celu wybrał się do Anglii. O rękę Gydy starał się też Alpin, jednak kobieta wciąż odrzucała jego zaloty. Na zwołanym þingu królowa dokładnie przyjrzała się wszystkim mężczyznom i wybrała na męża Olafa. Nie spodobało się to Alpinowi i wyzwał on norweskiego władcę na pojedynek. Olaf wygrał, a jego rywal odjechał i dłużej nie nękał Gydy. Po jakimś czasie Norweg opuścił żonę i wyruszył na poszukiwanie kolejnych przygód. Gyda i Olaf doczekali się syna Tryggvego. Scena ta przypomina opisaną przez Chrétiena przygodę Percewala na zamku Blanchefleur – mamy tu pojedynek z agresywnym adoratorem, wygraną głównego bohatera, mający szansę się rozwinąć związek. Bohater jednak wyjeżdża.

Po wielu przygodach w życiu Percewala nastąpił moment przełomowy. Młodzieniec trafił na dwór Króla Rybaka. Wystarczyło, by bohater wypowiedział jedno zdanie i zdobyłby Świętego Grala. Tak się jednak nie dzieje. Percewal milcząc, marnuje swoją szansę i następuje regres w jego rozwoju. Młody rycerz nie wykazał odpowiednich cech w przełomowym momencie. Przekreślił szansę na osiągnięcie swojego przeznaczenia – zdobycie Grala i status najślynniejszego rycerza wszech czasów.

Podobnie swoją szansę zmarnował Olaf Tryggvason w przełomowym dla siebie momencie życia. Chodzi o spotkanie z Sygrydą Dumną, władczynią Gautlandii. Wedle opisu z *Olafs saga Tryggvasonar*, Olaf pragnął objąć tam władzę. Norwesi król postanowił oświadczyć się Sygrydzie. W tym celu wysłał do władczyni posłańców z propozycją ślubu. Królowa ją rozważyła i wyraziła zgodę. Norweg uradowany tym faktem wysłał narzeczonej w darze złoty pierścień. Dar bardzo spodobał się królowej i z niecierpliwością czekała na ślub. Sygryda często bawiła się pierścieniem. Pewnego razu, gdy trzymała go w dłoniach, zauważyła, że posiada on pewną skazę. Naszły ją wówczas wątpliwości i kazała złotnikowi zbadać pierścień. Okazało się, że dar nie był wykonany ze złota, jak zapewniał Olaf, a z żelaza i brązu, złotem był jedynie powleczony. Fakt ten zezłościł Sygrydę. Królowa poczuła się oszukana przez Olafa. Kazała zniszczyć błyskotkę i odesłać ją narzeczonemu, tym samym zrywając zaręczyny. Z dalszej części tekstu wynika, że Olaf i Sygryda spotkali się, by przedyskutować kwestię małżeństwa. Zamiast ugody dochodzi do kłótni i kobieta zostaje spoliczkowana. Olaf uderzył Sygrydę swoją rękawicą, gdyż królowa nie chciała przyjąć chrztu i zostać chrześcijanką. Od tego momentu królowa szuka sposobu na zemstę. Olaf, uderzając kobietę w twarz, znieważył ją. W sagach rzadko dochodzi do sytuacji, by mężczyzna w ten sposób potraktował niewiastę. Oprócz Sygrydy uderzone w twarz zostają jeszcze Hallgerda i Gudrun, znane z *Brennu-Njáls saga* (1954) i *Laxdæla saga* (1934). One wszystkie pragnęły potem zemścić na swoim agresorze. Dwie pierwsze doprowadzają do śmierci mężczyzn, którzy je uderzyli, zaś Gudrun rozwodzi się z mężem. Sygryda knuje intrygę, której celem jest zwabienie norweskiego króla w pułapkę i uśmiercenie. W tym celu wychodzi za mąż za duńskiego króla Swena Widłobrodego, którego nastawia przeciwko Olafowi. Kobieta wykorzystuje fakt, że mężczyźni mają już

pewien konflikt. Punktem zapalnym staje się szwagierka Sygrydy – Thora, która bez zgody brata Swena wychodzi za Olafa.

Olaf, podobnie jak Percewal, nie stara się zrozumieć osób i sytuacji, z którymi dane jest mu się zmierzyć. Oboje postępują inaczej, niż jest to oczekiwane przez pozostałych bohaterów. Nie są oni w stanie sprostać wymaganiom ideału rycerza i ściągają tym samym na siebie nieszczęście. Percewal mógł zostać najsłynniejszym rycerzem w dziejach, jednak przez brak rozwagi ten tytuł został mu odebrany. Olaf mógł natomiast zostać świętym królem. Gdyby nie uderzył Sygrydy, ta nigdy by przeciwko niemu nie wystąpiła. Intryga doprowadziła do przedwczesnej śmierci Norwega i tym samym stracił on swoją szansę. Tytuł świętego otrzymał Olaf Haraldsson.

W *Olafs Saga Tryggvasonar* Odd przedstawił czytelnikowi jeszcze jedną postać kobiecą. Była nią trzecia żona Olafa – Thora duńska, siostra Swena Widłobrodego. Duńska księżniczka miała zostać żoną króla Burysława z Wendlandii, lecz nie podobał jej się ten pomysł. Nie chciała mieć męża poganina. Kiedy tylko nadarzyła się okazja, Thora odeszła od Burysława. Później duńska księżniczka poślubiła Olafa Tryggvasona bez wiedzy i zgody swojego brata. Podczas uczty weselnej Olaf wysłał do świeżo poślubionej żony posłańca, by ten zapytał ją, jakiego daru ślubnego kobieta oczekuje od męża. Thora odparła mu wtedy, że decyzję pozostawia oblubieńcowi. Chce, by ten jednak wiedział, że kiedy była zaślubiona Burysławowi, to spędziła z nim dziewięć nocy w jego łożu. Olaf był wdzięczny Thorze za jej szczerość i wysłał jej pięknie zdobiony płaszcz. Tym samym potraktował ją jak dziewczynę, gdyż prezent materiałowy był przeznaczony dla dziewczyc. Kobiety, które były wcześniej zamężne, w darze ślubnym otrzymywały od swoich mężów dar ławki. Podobnie powinno być z Thorą. Olaf swoim zachowaniem wymazał wcześniejsze małżeństwo duńskiej księżniczki. Można powiedzieć, że przywrócił jej dziewictwo. Przypomina to kolejną przygodę Percewala, podczas której dochodzi do ponownego spotkania z Panną z namiotu. Ma on szansę na rehabilitację po tym, jak stracił honor na dworze Króla Rybaka. Młody rycerz pomaga dziewczynie odzyskać jej cześć. Percewal wyjaśnia dręczącemu pannę mężczyźnie, jak w istocie przebiegło ich pierwsze spotkanie. Nieprzekonany dręczyciel staje do walki z bohaterem i zostaje przez niego pokonany.

W kolejnych scenach Percewal wraca myślami do swojej ukochanej. Młodzieniec w chwilach takiej zadumy jest w stanie pokonać każdego rywala. Ukochana stanowi jego siłę. Sprowadza też jednak na Percewala niebezpieczeństwa. Rycerz, myśląc o swojej damie, staje się lekkomyślny. W stanie miłosnej gorączki bywał również Lancelot, który nie zważając na nic, kochał. To zaś prowadziło go do autodestrukcji zarówno jako rycerza, jak i człowieka. Można to porównać do miłości Olafa najpierw do Geriry, a potem Thory. Gdy jego pierwsza żona umiera, ten pogrąża się w smutku i nie jest w stanie spełniać swoich obowiązków króla oraz misjonarza; ostatecznie z nich rezygnuje. Później Olaf wraca na własną ścieżkę i jak w przypadku Percewala znów się rozwija jako rycerz. Niestety koncepcja przedstawienia błędnego rycerza

wymaga, by bohater doświadczał wlotów i upadków. Olaf poznaje Sygrydę, a jego nieostrożność i jej żądza władania krajem sprowadza na niego nieszczęście. Również związek z Thorą prowadzi go ku zgubie. Pomimo ostrzeżeń oraz świadomości, że małżeństwo z duńską księżniczką odbywa się bez zgody jej brata, Norweg i tak się na nie decyduje. Sygryda uświadamia Swenowi, że powinien pomścić hańbę, skrycie zaś żywi ona do Olafa niechęć. Duńska królowa ma koncepcję zemsty i ujawnia ją w momencie podżegania męża przeciwko norweskiemu władcy. Swen daje się żonie przekonać do jej planu. Zaangażowany zostaje również Olaf szwedzki – syn Sygrydy z pierwszego małżeństwa oraz Jarl Sigwaldi, który w zamian za pomoc chce odzyskać swoje dawne ziemie. Plan zakładał zwabienie Olafa w miejsce, gdzie zostanie napadnięty przez armię Swena i Olafa szwedzkiego, zaś misją Sigwaldiego było przekonanie norweskiego króla, by był w odpowiednim miejscu o odpowiednim czasie. Jarl wypełnił swoją misję i w nagrodę odzyskał swoje posiadłości. Olaf Tryggvason wpadł w zasadzkę, na którą nie był przygotowany zbrojnie i zginął. Plan Sygrydy się powiódł. Celem Olafa, w momencie podróży do miejsca, gdzie go zdradzono, była chrystianizacja Szwecji. Norweski król miał pomagać Olafowi szwedzkiemu nawracać jego poddanych. Zdrada, której dopuścił się Sigwaldi, przywodzi na myśl tę, której dopuścił się Judasz wobec Chrystusa. Olaf został zobrazowany jako następca Mesjasza na ziemi. Ponadto Olaf przegrał bitwę z pogańskimi władcami, co można interpretować jako walkę w imię chrześcijaństwa. Odd tak przedstawił śmierć norweskiego króla, by czytelnik nie miał wątpliwości, że była ona aktem męczeństwa.

W rozwoju postaci błędnego rycerza istotną rolę gra spotkanie z Piękną Panią bez Miłosierdzia. Spotykają ją praktycznie wszyscy błędni rycerze Chrétiena – Ereki, Iwain i Percewal. Mężczyźni zakochują się w niej, lecz ich starania o jej względy zostają udaremnione. Zazwyczaj powodem jest błąd męskiego bohatera. Wynikiem takiej miłości jest ogromne cierpienie błędnego rycerza. Jednak wzbogaca ono osobowość bohatera i wpływa na jego przemianę wewnętrzną. Olaf, jako błędny rycerz, również poznaje Piękną Panią bez Miłosierdzia. Postacią tą jest Sygryda. Można ją śmiało określić tym mianem, uwzględniając jej czyny wobec zalotników, którzy ją adorowali przed Olafem oraz jego samego. Nie można powiedzieć jednak, by norweski król był w Sygrydzie zakochany, aczkolwiek ich związek ma wpływ na jego postępowanie i rozwój jego postaci.

Życie Percewala od początku nie było łatwe. Stąpał on po ścieżce pełnej prób, które musiał pokonać, by stać się idealnym rycerzem i zdobyć Grala. Początkowo Percewalowi nie jest łatwo, jednak widać rozwój tej postaci. W momencie kulminacyjnym, kiedy cel jest bardzo blisko, młody rycerz zawodzi i niweczy wszystko, co do tej pory osiągnął i czego się nauczył. Następuje zauważalny regres spowodowany załamaniem bohatera. Percewal otrzymuje kolejną szansę na rozwój i ją wykorzystuje. Jednak grzechy, które rycerz wcześniej popełnił, nie pozwalają, by osiągnął swój ostateczny cel. Grala zdobywa inna postać, która nie miała wad Percewala. Olaf był błędnym rycerzem Odda, podobnym do opisanych przez

Chrétiena rycerzy. Norweski król jak Percewal popełnia błędy, ale i wynosi z nich lekcje. Taki stan rzeczy wpływa na to, że saga przypomina typowe dla XII w. utwory dworskie, gdzie główny bohater stale dąży do ideału rycerza, ponosząc przy tym wiele porażek. Nie wiadomo, czy Odd pisząc o Olafie Tryggvasonie, znał utwory Chrétiena de Troyes. Jednak kreowana przez niego postać norweskiego króla pasuje do koncepcji błędnego rycerza.

W niniejszym artykule starałam się zestawić Olafa i Percewala w celu pokazania wielu podobieństw między tymi bohaterami. Zbieżności te są najprawdopodobniej wynikiem dostępu Odda i Chrétiena do tych samych źródeł oraz tradycyjnego w ówczesnych czasach kreowania postaci literackich. Odd pisząc o Olafie, wzorował się na motywach życia Olafa Świętego. Między sagami o królach imiennikach widać sporo analogii. Olaf Tryggvason wpisuje się jednak w koncepcję postaci błędnego rycerza.

Bibliografia

Źródła

- Biblia Tysiąclecia* (2003). Poznań: Pallottinum.
- Bósa saga ok Herraudþs*, <http://www.germanicmythology.com/FORNALDARSAGAS/BosaSaga-Hardman.html> [dostęp: 10.02.2022].
- Brennu-Njáls saga* (1954). E.Ó. Sveinsson (ed.). Reykjavík: Hið Íslenska Fornritafélag XII.
- Chrétien de Troyes (1996). *Arthurian Romances*. D.D.R. Owen (tłum.). London.
- Chrétien de Troyes (1968). *Percewal z Walii, czyli Opowieść o Gralu*. W: Z. Czerny (red.). *Arcydzieła francuskiego średniowiecza*. A. Tatarkiewicz (tłum.). Warszawa: PIW.
- Dzieje Tristana i Izoldy: odtworzone wedle dawnych legend i poematów* (2012). Warszawa: Fundacja Nowoczesna Polska.
- Lancelot-Grail, The Old French Arthurian Vulgate and post-vulgate in translation* (2010). N.J. Lacy (ed.). S.N. Rosenberg, C.W. Carroll (transl.). Cambridge: D.S. Brewer.
- Laxdæla saga* (1934). V.E. Sveinsson (ed.). Reykjavík: Hið Íslenska Fornritafélag.
- Odd Munk Snorresøns (2006). *Olafs saga Tryggvasonar*. Þ.I. Guðjónsson (ed.). Reykjavík: Íslenska Fornritafélag XXV.
- Óláfs saga helga* (1945). W: B. Aðalbjarnarson (ed.). *Heimskringla*. Reykjavík: Íslenska Fornritafélag XXVII.
- Pieśni. Parsifal. Titirel* (1996). A. Lam (tłum i oprac.). Warszawa: Verum.
- Saga o Olafie Świętym* (2019). W: *Heimskringla*. vol. 2: A. Waško, J. Morawiec (red. i oprac.). Kraków: Księgarnia Akademicka.
- The Saga of Bosi and Herraud* (2014). W: *Six Sagas of Adventure*. B. Waggoner (transl.). New Haven: The Troth.

Opracowania

- Andersson, Th.M. (2003). *The Saga of Olaf Tryggvason: Oddr Snorrason*. W: *Islandica* 52. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Bandlien, B. (2005). *Strategies of Passion, Love and Marriage in Medieval Iceland and Norway*. Hull: Brepols Publishers.

- Bretèque, F.A. (1995). La figure du chevalier errant dans l'imaginaire cinématographique. *Cahiers de l'Association Internationale des Etudes Française*, vol. 47, nr 1, s. 49–78.
- Dybeł, K., Marczuk, B., Prokop, J. (2005). *Historia literatury francuskiej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Fidjestøl, Bj. (1982). *Det norrøne fyrstediktet*. Universitet i Bergen Nordisk institutts skriftserie 11. Øvre Ervik: Alvheim & Eide.
- Friðriksdóttir, J.K. (2013). *Women in Old Norse Literature. Bodies, Words, and Power*. Oxford: Palgrave Macmillan.
- Grønlie, S.E. (2017). *The Saint and the Saga Hero. Hagiography and Early Icelandic Literature*. Cambridge: D. S. Brewer.
- Halldórsson, Ó. (2006). *Introduction*. W: Th. I. Guðjónsson (ed.). Odd Munk Snorresøns. *Olafs saga Tryggvasonar*. Reykjavík: Íslenska Fornritafélag XXV.
- Jesch, J. (2004). 'Youth on the Prow': *Three Young Kings in the Late Viking Age*. W: P.J.P. Goldberg, F. Riddy (eds.). *Youth in the Middle Ages*. Woodbridge: Boydell & Brewer, s. 123–140.
- Johansson, K.G. (2018). The Learned Sturlungar and the Emergence of Icelandic Literate Culture. W: G. Sveinbjarnardóttir, H. Þorláksson (eds.). *Snorri Sturluson and Reykholt. The author and magnate, his life, works and environment at Reykholt*. Copenhagen: Museum Tusulanum Press, s. 138–151.
- Jónsson, J. (1887). Um klaustrin á Íslandi. Þingeyraklaustur. *Tímarit hins íslenska bókmentafélags* 8: 182–200.
- Kovárová, L. (2011). *The Swine in Old Nordic Religion and Worldview*. Reykjavík: Félagsvísindasvið Háskóla Íslands.
- Lönnroth, L. (1963). Studier i Olaf Tryggvasons saga. *Sammlaren* 84: 54–94.
- McGilchrist, M.R. (2012). The Ties that Bind: Intertextual Links between *All the Pretty Horses* and *Sir Gawain and the Green Knight* Megan McGilchrist. W: N. Monk (ed.). *Intertextual and Interdisciplinary Approaches to Cormac McCarthy: Borders and Crossings*. Routledge.
- Monaghan, P. (2004). *The Encyclopedia of Celtic Mythology and Folklore*. New York: Facts On File.
- Ólason, V. (1994). *The Marvellous North and authorial presence in the Icelandic fornaldarsaga*. W: R. Eriksen (ed.). *Contexts of Pre-Novel Narrative*. vol. 114. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Sakowska, M. (2006). *Portret, postać, autorka. Kobieta a literatura europejskiego średniowiecza*. T. I. Warszawa: Neriton.
- Tolley, C. (2006). The Historia Norwegiae as a Shamanic Source. W: J. McKinnell, D. Ashurst, D. Kick (eds.). *The Fantastic in Old Norse/Icelandic literature. Sagas and the British Isles*, vol. 2. Durham–York, s. 951–960.
- Waško, A. (2013). *Wstęp*. W: *Saga o Olafie Tryggvasonie*, Oddr Snorrason. A. Waško (tłum. i oprac.). Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Wolf, K. (2014). *Viking Age. Everyday life during the extraordinary era of the Norsemen*. New York: Union Square & Co.
- Zumthor, P. (1974). *Okres heroiczny (od połowy XI do połowy XII wieku)*. W: *Literatura francuska*. T. 1. Warszawa: PWN.